

Lokal utvecklingsstrategi 2023-2027 för

FRAMTIDSBYGDER

Dalsland, Årjäng och Munkedal

Remissförslag 210624

Remissförslaget är en del av utvecklingsstrategin och innehåller vision, mål och insatsområden

Innehåll

1	Landsbygdsutveckling genom Leader	3
2	Strategins framtagning	3
3	Utvecklingsområdet.....	5
3.1	Tabell med statistik	5
3.2	Områdesbeskrivning.....	6
3.3	Behov och utvecklingsmöjligheter.....	14
4	Mål, insatsområden och indikatorer	20
4.1	Vision.....	20
4.2	Mål	21
4.3	Insatsområden.....	23

Bilagor

Bilaga 1 Områdesgränser

Bilaga 2 Omvärldsanalys

Bilaga 3 SWOT

1 Landsbygdsutveckling genom Leader

Denna strategi bidrar till utveckling av leaderområdet FRAMTIDSBYGDER genom leadermetoden. Lokalsamhället har varit delaktiga i framtagandet och strategin genomförs i samverkan mellan privata, ideella och offentliga aktörer. Leader är ett verktyg för landsbygdsutveckling inom EU och Sverige, därmed bidrar strategin även till den regionala och nationella landsbygdsutvecklingen.

Strategin utgår ifrån det lokala perspektivet där analys av områdets utvecklingsbehov och möjligheter samt samordning med andra handlingsplaner och utvecklingsstrategier i området ligger till grund för strategins mål och insatsområden. Eftersom Leader finansieras av stöd från EU genom Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling är målen i strategin också utformade att rymmas inom målen för EU:s gemensamma jordbrukspolitik.

Urvalskriterier och processer för projekturval är utformade att stödja strategins mål och insatsområden. På så sätt bidrar alla projekt som prioriteras genom denna strategi både till den lokala utvecklingen av området och till målen för EU:s gemensamma jordbrukspolitik.

2 Strategins framtagning

Inledande planering och erfarenheter från tidigare utvecklingsstrategi

Genomförandet har skett gemensamt av Leader Framtidsbygder och upphandlad konsult Attityd i Karlstad AB. Inledande samtal och gemensam planering lade grunden för genomförandet. Här tillvaratogs även erfarenheter från tidigare programperiod.

Omvärldsanalys och granskning av strategier

Denna strategi har sin grund i en rad olika källor och material. Jämte den nationella strategin för hållbar regional utveckling har regionala strategier, delregionala planer och förstudier har granskats och en bredare omvärldsanalys har genomförts, se bilaga 1.

Bred enkät till många målgrupper

Granskning av strategier och omvärldsanalys lade grunden för den enkät och de dialogmöten som genomförts som resulterade i en SWOT-analys. För att nå en bred grupp har enkäten såväl publicerats på www.framtidsbygder.se, annonserats samt skickats till politiker och deltagare på dialogmötena.

Digitala dialogmöten för framtagande av SWOT-analys

Totalt har sex stycken dialogmöten genomförts med föreningar, näringsliv, tjänstemän, politiker och allmänheten. Genomförandet tog cirka två timmar per tillfälle och mötena genomfördes digitalt via Zoom och det digitala verktyget Miro användes. Inbjudan till dialogmötena skedde genom annonsering på webbplatsen, i sociala medier och genom direktkontakt med strategiskt valda personer i syfte att få en bred representation på totalnivå. Vid varje dialogmöte introducerade representant från Leader Framtidsbygder syftet med

mötet var på moderator från Attityd tog vid och introducerade övningen som hade sin utgångspunkt i SWOT-analysen.

Deltagarna delades in i mindre grupper för att säkerställa att alla fick möjlighet att framföra sina åsikter och tankar. Dokumentation skedde i Miro så att alla kunde se vad som skrevs. Dokumentationen för respektive grupp sammanfattades och lades in i det digitala publiceringsverkyget SWAY för att publicera resultaten på webben. En summering av dialogmötena har även dokumenterats i en skriftlig rapport, se bilaga 2.

Skrivargrupp för framtagande av strategi

Skrivargruppen har bestått av Kerstin Söderlund och Pär Näslund från Leaderkontorets sida och av Anna Staake, Frida Rönning, Pernilla Åberg och Nina Engdahl från upphandlade konsulten Attityd i Karlstad AB. Flera gemensamma träffar, fysiska och digitala, har genomförts för att tillsammans finna behov och utvecklingsmöjligheter för området, selektera på ett antal av dessa, vilka sedan legat till grund för strategins vision, mål och insatsområden. Skrivargruppen har haft LAG-gruppen som referensgrupp och en bit in i arbetet hölls ett avstämningsmöte för att sparra förslaget. Då LAG-gruppen både består av personer som deltagit i tidigare strategiarbeten inom Leader Framtidsbygder respektive personer som tillkommit senare kom flera förslag på utveckling. Här identifierades även vad som kräver ytterligare förklaringar och argument.

Remissrunda

Efter ytterligare bearbetning skickas nu ett remissförslag ut till strategiskt valda aktörer som representerar området utifrån flera perspektiv. Syftet med remissrundan är att ge fler möjlighet att lämna synpunkter och förslag inför den slutliga strategin tas fram.

Deltagande i strategiarbetet

Följande aktörer har medverkat i framtagandet av strategin:

Offentlig sektor: Kommunerna i området, dvs Åmål, Årjäng, Bengtsfors, Mellerud, Dals-Ed, Färgelanda, Munkedal och delar av Vänersborg. Representation finns från såväl politiker som tjänstemän från olika förvaltningar. Fyrbodals kommunalförbund, liksom Visit Dalsland och Dalslands folkhögskolor har även deltagit.

Privat sektor: LRF Västra Götaland-Fyrbodal, Företagarna Västra Götaland, Nordmarkens näringsliv, Not Quite ek för, lokala företagareföreningar samt privata företag som representerar en bredd av näringar.

Ideell sektor: Länsbygderådet/Hela Sverige ska leva Fyrbodal samt lokala hembygdsföreningar, kulturföreningar, byalag, Dalslands Fotbollsförbund samt lokala idrottsföreningar, Svenska kyrkan, Ung Företagsamhet, Dal Västra Värmlands Järnväg (DVVJ), Hushållningssällskapet Väst och Coompanion Fyrbodal.

3 Utvecklingsområdet

3.1 Tabell med statistik

Ämnesområde	Variabel	Värde	
Områdets storlek	Antal invånare	70 166	
	Storlek i km ²	5 730 km ²	
	Invånare per km ²	12	
Befolknings-struktur	Andel av befolkningen som är utrikes född	16,4%	
	Andel av befolkningen i intervallerna (%):	Kvinnor	Män
	0-14 år	16%	17%
	15-24 år	10%	11%
	25-44 år	21%	22%
	45-64 år	25%	26%
	65- år	27%	24%

Tabell 1: Områdets storlek och befolkningsstruktur.¹

Tabellen ovan visar på områdets storlek och struktur.

¹ SCB, Folkmängd efter region, födelseregion och år, <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/kvartals--och-halvarsstatistik--kommun-lan-och-riket/folkmangd-i-riket-lan-och-kommuner-31-mars-2021-och-befolkningsforandringar-1-januari---31-mars-2021.-totalt/20210623> samt <https://geodata.scb.se/reginawebmap/main/webapp/> för RegSo 1390 samt 1321.

3.2 Områdesbeskrivning

Området "Framtidsbygder - Dalsland Årjäng Munkedal" består uteslutande av landsbygder och inga större städer. Kommunerna i området är små och har relativt snarlika förutsättningar och utmaningar som representeras av låg utbildningsnivå, ökad utflyttning och minskad inflyttning, hög ungdomsarbetslöshet samt utmaningar med centralisering av lokal service. Dalslands kanal binder samman västra Värmland (Årjäng) och Dalsland samt inlandet förenar Dalsland med Bohuslän (Munkedal). Framtidsbygder angränsar även till Norge. Området är även en del av triangeln Oslo-Göteborg-Karlstad, vilket gör det till ett geografiskt intressant område. Framtidsbygder innefattar alltså centrala landsbygder med närhet till flera storstäder, med goda kommunikationer. Stärkt platsidentitet, inflyttning och ökad samverkan är gemensamma utmaningar. Området lyfts fram i den delregionala strategin Det goda livet i Dalsland som en plats som lämpar sig som testarena bland annat för att utveckla områdets synlighet och attraktivitet samt invånarnas välbefinnande.

Framtidsbygder omfattar hela landskapet Dalsland, en del av sydvästra Värmland (Årjängs kommun) och en del av nordöstra Bohuslän (Munkedals kommun). Inom området finns tätorterna Åmål (stad), Mellerud, Ed, Bengtsfors, Munkedal, Årjäng, Färgelanda och Brålanda. Framtidsbygder har en lång gräns mot Norge och utmed hela östra sida utgör Vänern en sjögräns. För områdesgränser se bilaga 1.

Området är ett typiskt landsbygdsområde med ett diversifierat landskap med bördigt jordbrukslandskap i sydost på Dalboslätten och innanhavet Vänern med lång kust och skärgård i öster. Sydvästra delarna karakteriseras av ett landskap med mycket skog och många sjöar, vilket gör området till Sveriges vattentätaste. Längre västerut möter området havet via Gullmarsfjorden. I området finns även två av Sveriges sydligaste fjäll, Kynnefjäll och Kroppefjäll.

Dalslands kanal sträcker sig 250 km genom området, från Vänern, genom Dalsland och mot västra Värmland. Kanalen har totalt 31 slussar och byggdes redan år 1868. Den största sevärdheten är Akvedukten i Håverud med sina tre broar, för båtar, bilar och tåg. Längs kanalen finns många industriminnen då många av bruken nyttjade vattenkraften, men idag används kanalen främst som en pulsåder för turismnäringen.

Jord- och skogsbruk är starka i bygderna där pappersindustrin har varit viktig under lång tid. Däremot har flera pappersbruk avvecklats och en omstrukturering av näringslivet är tydlig i området. Från att ha dominerats av större industriföretag till ett bredare och mer småskaligt näringsliv där tjänstesektor och lokal produktion blir allt viktigare. Det finns även en växande besöksnäring och dito inom kulturella näringar. Entreprenörsandan är stark, småföretagandet är rikt och besöksnäringen är på framåtmarsch.

Leaderområdet har strandlinje mot Europas tredje största insjö, Vänern, vilken är Sveriges viktigaste sjö sett till både yrkesfiske och sportfiske. Dess fantastiska skärgård utgör även ett mycket attraktivt område för upplevelsebaserad naturturism vid sidan av fiske, exempelvis, kajaking, segling, bad, camping m.m. I Vänern finns det i dag ca 50 licensierade yrkesfiskare, men det är en starkt nedåtgående trend på grund av problem med föryngring i yrkeskåren samt upplevd försvårande administration. Yrkesfisket är dock en viktig del av

Vänern, både sett till dess historia och kultur, men även sett till kunskapskälla för Vänerns ekologi och fiskbestånd. För sitt attraktiva sportfiske är Vänern vida känd över hela Europa. Historiskt har det främst varit trollingfiske efter lax och öring som lockat, men på senare år har predatorfisket efter framförallt storvuxen gädda vuxit explosionsartat. Detta skapar mycket stora möjligheter för utvecklingen av fisketurismen men även stora hot mot bestånden när fisketrycket ökar.

Utbildningsnivån för området är något lägre än genomsnittet för riket. Det finns en uttalad ambition från de olika regionerna att främja utbildning och det livslånga lärandet samt skapa samverkansytor mellan näringsliv, utbildning och offentlighet. Framtidsbygder innefattar flera skolor som erbjuder specialistutbildningar: Kyrkeruds folkhögskola, Dalslands folkhögskola, naturbruksgymnasierna i Dingle och Nuntorp samt Steneby med utbildningar inom design och konsthantverk. Steneby erbjuder såväl högskoleförberedande Konst- och kulturutbildning (HDK, Göteborgs universitet) samt yrkeshögskoleutbildningar. I området finns även Not Quite – konstnärskollektiv vid gamla Fengersfors bruk.

Föreningslivet i området är brett, från kultur- och fritidsföreningar till lokala utvecklingsgrupper, vilket gör föreningslivet till en viktig och aktiv aktör för områdets utveckling. Exempelvis har fiberföreningarna i området bidragit till att täcka nästintill alla bygder med fiber, vilket skapar möjligheter för digitalisering och distansarbete. Det finns även många föreningar med projekterfarenhet från tidigare programperioder med Leader.

I och med områdets geografiska läge är en välfungerande infrastruktur viktig för utvecklingen av bygderna. Vägar som E6, E45, E18, väg 164 och väg 172 är exempel på viktiga transportleder inom samt till och från området. Även järnvägsnätet med bland annat sträckningen Göteborg-Karlstad och Norgebanan är betydelsefulla för att transportera både passagerare och gods. Lägg därtill den lågtrafikerade banan DVVJ (Dals Västra Värmlands Järnväg) som fraktar gods och sommartid trafikeras av rälsbussar. Den omfattande utbyggnaden av bredband via fiber har pågått under ett antal år och har möjliggjort en digital infrastruktur, där boende och besökare har en stabil uppkoppling var de än befinner sig i området. Denna satsning har redan idag visat många fördelar, där boende och inflyttare kan leva på landsbygden och arbeta från sitt naturnära boende - något som borgar för livskvalité.

Området gränsar till Norge, vilket påverkar både samhällen och näringsliv i bygderna och framförallt i gränskommunerna. Närheten till Norge och Oslo skapar möjligheter för en utökad arbetsmarknad, en ökad affärsutveckling samt ökad samverkan mellan både norska och svenska företag.

Den delregionala strategin Det goda livet i Dalsland, lyfter fram vikten av långsiktiga satsningar med fokus på välbefinnandet för invånarna, Dalslands synlighet och attraktivitet samt en fokusering på experimentella inslag och nya och/eller okonventionella lösningar. T ex lyfts testarenor som metod för utveckling fram.² Detta torde gälla hela området Leader Framtidsbygder som även inkluderar Årjängs kommun och Munkedals kommun.

² Det goda livet i Dalsland

Totalt har vårt utvecklingsområde 70 166 invånare fördelat på åtta kommuner. Befolkningsmängden har ökat med 1 379 invånare under perioden, från 68 787 invånare 2013 till 70 166 invånare 2020. I genomsnitt bor 12 invånare per km².

Utvecklingsstrategin omfattar kommunerna Årjäng, Bengtsfors, Åmål, Mellerud, Dals-Ed, Munkedal, Färgelanda samt en del av Vänersborg RegSo-områdena 1390 samt 1321 (tidigare församlingarna Gestad 148703, Brålanda 148704, Sundals Ryr 148705 och Frändefors 148706).

Flyttnetto	
Kommun	Flyttnetto, antal
Munkedal	492
Dals-Ed	187
Färgelanda	219
Bengtsfors	460
Mellerud	643
Vänersborg*	2 499
Åmål	699
Årjäng	338

Tabell 2. Flyttnetto för ingående kommuner.³

³ Källa: scb.se/ Flyttningsöverskott efter region, ålder och år, 2013–2020 (2021-05-03). *Hela kommunen.

Födelsenetto	
Kommun	Födelsenetto, antal
Munkedal	-102
Dals-Ed	-89
Färgelanda	-147
Bengtsfors	-479
Mellerud	-311
Vänersborg*	81
Åmål	-399
Årjäng	-208

Tabell 3. Födelsenetto för ingående kommuner.⁴

Samtliga kommuner som omfattas av utvecklingsstrategin har ökat i antal invånare. Störst ökning visas inom Vänersborg (6%), Mellerud (5%) samt Munkedal (4%). Ökningen är kopplad till inflyttning, däremot visar statistiken på en minskning av födelsenettet i området. Perioden inkluderar flyktingkrisen 2015, vilken kan vara en förklaring till det ökade flyttnettot.

⁴ Källa: scb.se/ Befolkningsförändringar antal personer efter region, förändringar och år, 2013–2020 (2021-05-03). *Hela kommunen.

Utrikesfödda	
Kommun	Andel utrikesfödda (%)
Munkedal	12,5
Dals-Ed	15,0
Färgelanda	12,0
Bengtstors	19,4
Mellerud	18,2
Vänersborg*	15,6
Åmål	16,6
Årjäng	22,3
Riket	19,7

Tabell 4. Andel utrikesfödda per kommun.⁵

Andelen av befolkning inom området som är utrikes född uppgår till 16,4% vilket är något lägre än rikets 19,7%.

⁵ Källa: scb.se/ Folkmängd efter region, födelse-region och år 2020. (2021-05-04).

Arbetslösa, per åldersgrupp och utrikesfödda			
Kommun	Andel arbetslösa, 16–64 år (%)	Andel arbetslösa, 18–24 år (%)	Andel arbetslösa, utrikesfödda (%)
Munkedal	7,1	13,3	22,4
Dals-Ed	7,0	10,5	15,7
Färgelanda	8,0	10,5	24,6
Bengtsfors	12,5	12,8	34
Mellerud	11,4	14,4	32,9
Vänersborg*	10,4	15,9	30,6
Åmål	12,8	21,2	35,5
Årjäng	7,4	12,3	21,2
Riket	8,8	11,8	21,1

Tabell 5. Arbetslöshet per kommun.⁶

Andelen arbetslösa varierar mellan kommunerna i området. Åmål, Bengtsfors, Mellerud, och Vänersborg (hela kommunen) ligger över rikssnittet i gruppen 16-64 år. Detsamma ser vi i åldersgruppen 18-24-åringar där majoriteten av kommunerna i området har en högre arbetslöshet än rikssnittet. Statistiken avseende utrikesfödda är dystert, nästan samtliga kommuner har en högre arbetslöshet bland utrikesfödda jämfört med rikssnittet. Högst är andelen arbetslösa i Bengtsfors där 34 procent av de utrikesfödda är arbetslösa.

⁶ Källa AF SoA Månadsstatistik 2020-12-31. (2021-05-04) *Hela kommunen.

Företag			
Kommun	Företag, antal	Antal invånare 2019	Antal företag per 1000 invånare
Munkedal	757	10 513	72
Dals-Ed	455	4 813	95
Färgelanda	536	6 637	81
Bengtsfors	749	9 750	77
Mellerud	735	9 310	79
Vänersborg*	1 852	39 591	47
Åmål	832	12 610	66
Årjäng	974	10 070	91
Riket	552 099	10 327 589	53

Tabell 6. Antal företag per 1000 invånare. Källa: [Antal företagsförekomster per kommun, 2019](#)⁷ [Folkmängd i riket, län och kommuner 31 december 2019 och befolkningsförändringar 1 juli–31 december 2019](#)⁸

Antal företag per 1 000 invånare varierar mellan 47 till 95 st, vilket ska jämföras med rikets 53 företag per 1 000 invånare.

⁷ <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/sysselsattning-forvarvsarbete-och-arbetstider/registerbaserad-arbetsmarknadsstatistik-rams/pong/tabell-och-diagram/antal-foretagsforekomster-per-kommun-2019/>

⁸ <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/kvartals--och-halvarsstatistik--kommun-lan-och-riket/andra-halvaret-2019/>

Nystartade företag	
Kommun	Antal nystartade företag per 1000 invånare
Munkedal	10,0
Dals-Ed	9,2
Färgelanda	9,2
Bengtsfors	9,6
Mellerud	10,3
Vänersborg*	8,5
Åmål	8,8
Årjäng	8,0
Riket	11,4

Tabell 7. Antal nystartade företag per 1000 invånare, snitt för året 2013–2019.⁹

Snittet för antal nystartade företag per 1000 invånare i områdets kommuner, mellan 2013 och 2019, ligger något lägre än snittet för riket.

⁹ Källa: Statistikportalen Tillväxtanalys/Antal nystartade företag efter kommun, per 1000 invånare 16-64 år (etableringsfrekvens, 2021-05-04).

3.3 Behov och utvecklingsmöjligheter

Nedan presenteras kortfattat omvärldsanalysen, en summering utifrån granskningen av regionala strategier, delregionala planer och förstudier samt SWOT-analys. Denna input har legat till grund för de behov och utvecklingsmöjligheter som området har och som presenteras nedan. Behoven och utvecklingsmöjligheterna är bredare än de valda mål och insatsområden som valts för strategin. Fokuseringen möjliggör ett fördjupat arbete inom ett antal områden. Det borgar för såväl enklare prioritering vid valet av inkommande projekt som ökad kvalitet på genomförda insatser.

Omvärldsanalys

Omvärldsanalysen inkluderar en presentation av ett antal megatrender, megatrender som påverkar oss alla i vår vardag. Megatrender utvecklas ofta långsamt och smygande. Att ha koll på megatrender ger oss "the big picture". De megatrender som presenteras i bilaga 1 är:

- Globalisering
- Urbanisering
- Digitalisering
- Miljö och hållbarhet

Regionala och delregionala planer samt lokala dokument

Inom ramen för vårt arbete har vi även genomfört en genomlysning av regionala och delregionala planer samt lokala dokument och förstudier. Genomlysningen presenteras också i bilaga 1 och i nedanstående bild presenterar vi de områden som är gemensamma i en eller flera av strategierna. Benämningar varierar mellan strategierna men täcks in i följande bild. De områden som kommer inkluderas i strategin presenteras med gul ram i nedanstående bild.

Bild 1: Sammanställning över återkommande teman i de regionala och delregionala planerna¹⁰ samt lokala dokument och förstudier¹¹

SWOT-analys

Nedan presenteras den sammanfattande SWOT-analysen från dialogmötena, se bilaga 2 för en djupare beskrivning och presentation av SWOT-analysen.

Bild 2: Sammanfattande SWOT från dialogmöten våren 2021.

¹⁰ Värmlandsstrategin 2040, Regional utvecklingsstrategi för Västra Götaland 2021-2030, Det goda livet i Dalsland.

¹¹ Dalslands folkhögskola (2020). *Inflyttning för hållbar landsbygd – Förstudie*, Landsbygdsnätverket (2021). *Samverkan för Smarta landsbygder - hur då?* och edIT, Ett Dalsland i Tillväxt (2018). *Förstudie för ett hemvänderprojekt*.

Identifierade behov och utvecklingsmöjligheter

Input från omvärldsanalys, granskning av regionala strategier, delregionala planer och förstudier samt SWOT-analys ligger till grund för de behov och utvecklingsmöjligheter som området har och som presenteras nedan:

- Synliggöra platsens identitet
- Nyskapande, utveckling och innovation
- Attraktiva boendemiljöer och livskvalitet
- Engagemang i föreningar och bygder
- Kompetensförsörjning
- Klimat och miljö
- Väner

Notera att dessa behov och utvecklingsmöjligheter är bredare än de mål och insatsområden som väljs för strategin, se kap 4.

Synliggöra platsens identitet

Området har en stor variation när det kommer till olika naturupplevelser och miljöer, vilket är ett av områdets främsta styrkor. Det finns ett intresse från när- och omvärlden att upptäcka naturvärden och att bosätta sig mer naturnära, men bygderna behöver göra naturupplevelsena tillgängliga och framförallt visa upp de värden som finns. I bygderna finns tendenser till bruksmentalitet, där uppfattningar om platsen visar på låg självkänsla och låg kunskap för den egna möjligheten att påverka. Genom att framhäva bygdernas fördelar och styrkor kan den bild som invånarna har stärkas och bidra till stolthet över platsen där de bor.

För att synliggöra platsernas identitet är invånare, näringsliv, ideella föreningar och organisationer samt offentligheten viktiga aktörer. Nyckeln till en god platsidentitet beskrivs i dialogmötena som samverkan mellan aktörer, för att lyfta fram en identitet som alla står bakom. Samverkan är också avgörande för hur platsens identitet ska förmedlas. Kommunikationen kan bestå av gemensam marknadsföring via etablerade aktörer, att skapa ett gemensamt varumärke att verka under eller paketering av olika erbjudanden - både riktat till besökare men också till potentiella inflyttare.

Nyskapande, utveckling och innovation

Vårt område har ett utbrett småskaligt företagande som sträcker sig över flera branscher och näringar, bland annat inom de gröna näringarna och besöksnäringens mångfacetterade undergrupper (kultur-, natur- och måltidsturism). Det finns en stark entreprenörsanda och ett stort engagemang för att platsen ska leva och utvecklas. Det småskaliga företagandet bidrar till ett snabbfotat och flexibelt näringsliv, där företagen anpassar sig efter behoven och möjligheterna för platsen. Detta är ett signum för området, vilket skapar en levande och smart landsbygd.

I vår omvärldsanalys framkommer vikten av att stärka företagens innovationskraft och tekniska utveckling inom en rad områden såsom cirkulära affärsmodeller, digitala lösningar, tjänsteutveckling och internationalisering.¹² För att främja småskalighet och nya idéer ser vi att det finns behov av stöd till utveckling och innovation. Det kan handla om att utveckla nya tjänster och produkter, att ta sig till nya marknader eller att skapa nya erbjudanden tillsammans med andra aktörer. Det kan även handla om att stärka företagen för bättre lönsamhet och konkurrenskraft. Vi ser även att det finns en potential i att utveckling och innovation sker genom samverkan och för att möjliggöra detta behövs erfarenhetsutbyten och nätverkande. Erfarenhetsutbyte och samverkan kan både utveckla befintliga företag och bidra till att få fler att ta steget att starta företag.

Att arbeta med utveckling och innovation är inte bara dedikerat till och nödvändigt hos företag i området utan även i civilsamhället och hos invånarna. Området karaktäriseras av många mindre lokala sammanhang där "alla känner alla". I denna lokala kontext finns en kultur av att samverka. När något behöver utföras så löser man det, vilket är en bra grund för utveckling och förnyelse i området. Våra erfarenheter från tidigare programperioder och analys av SWOT stärker övertygelsen om att samverkan är en framgångsfaktor för området. Däremot finns det behov av att använda nya metoder för att stödja och öka graden av utveckling, nya idéer, experimentella inslag och innovation. Att jobba med olika typer av öppna plattformar, såsom testbäddar och testarenor¹³, kan vara ett sätt att stärka utveckling och innovation. Vi tror att ett utforskande arbetssätt där det är tillåtet att testa och göra misstag är viktigt för att hitta lösningar på omställningen till ett mer hållbart och klimatsmart samhälle - för att hitta nya sätt att leva, bo och verka i området.

Attraktiva boendemiljöer och livskvalitet

Vårt område erbjuder attraktiva boendemöjligheter med livskvalitet. Livet-på-landet trenden har växt sig starkare de senaste åren och visat på landsbygdens möjligheter att bosätta sig på landet och arbeta digitalt eller arbetspendla. Det är enkelt att arbetspendla till och från området samt den höga fibertäckningen möjliggör distansarbete. Bostadsutbudet utgörs främst av villor och gårdar i naturnära läge. I dialogmöten med intressenter framkommer att livet i området täcker in de tre aspekterna av hållbarhet – platsen skapar möjligheter för större självförsörjning med stora tomtor (ekologisk hållbarhet), mindre bolån tack vara lägre bostadspriser (ekonomisk hållbarhet) och närmare sociala sammanhang i mindre samhällen (social hållbarhet). Däremot finns det behov av investeringslösningar vad gäller boende utanför vattennära lägen. Minskat strandskydd skulle öka attraktiviteten för att bygga i området men detta skapar å andra sidan minskad tillgänglighet till naturvärden. Det finns även behov av att utveckla infrastrukturen, det är goda kommunikationer mellan större orter men däremot är det sämre mellan mindre orter. I dagsläget är boende och besökare beroende av bilen för att ta sig fram i området.

¹² Värmlandsstrategin 2040

¹³ Det goda livet i Dalsland

Engagemang i föreningar och bygder

Utifrån omvärldsbevakning och dialogmöten med intressenter beskrivs att invånare i området är trygga och bemöter varandra med välvilja. Många beskriver även en stark framtidstro och ser utvecklingspotential för bygderna. Däremot visar olika studier¹⁴ att färre upplever att de har något meningsfullt att göra eller känner samhörighet med andra. Det är även många i området som bor ensamma. Vi ser därför att det finns behov av att stärka samhörigheten och att föreningslivet i bygderna kan ha en aktiv roll i detta.

Föreningslivet bidrar till mycket av det som vi förknippar med livskvalitet, exempelvis hälsa och kultur, men även mötesplatser, delaktighet och ett ökat samhällsengagemang. Lokala föreningar och organisationer kan föra bygdernas talan och driva utvecklingsprojekt. Föreningslivet bidrar även till områdets attraktionskraft - för boende, för besökare och potentiella inflyttare. En utmaning för föreningar i området är rekrytering av ledare, styrelseledamöter och personer för ideellt arbete. Mätningar visar också att invånare i Dalsland är mindre aktiva än t ex invånare i Västra Götaland¹⁵. Såväl andelen ungdomar som andelen kvinnor är färre i föreningarna i området.

Kompetensförsörjning

Tillgång till rätt kompetens och en tydligare kunskapsutveckling utefter arbetsmarknadens behov är en viktig grundförutsättning för en livskraftig landsbygd. I takt med att traditionella näringar såsom industri och skogsbruk minskar och nya tillkommer krävs andra kompetenser, insatser och utbildningar. Vid dialogmötena framkommer att det i området råder brist på arbetskraft inom vissa yrkeskategorier och arbetslöshet inom andra. Bättre kunskapsöverföring till unga och nätverkande insatser mellan entreprenörer ses som ett sätt att utveckla den kompetens som redan finns i området. Därtill kommer insatser för att stärka företagen inom en rad olika områden, från företagskunskap, marknadsföring, produktutveckling, prissättning, lönsamhet osv. Förbättrad infrastruktur med goda kommunikationer på väg och järnväg behövs för att möjliggöra pendling till större arbetsmarknadsregioner och studieorter. Det ska vara enkelt att arbeta och studera på distans samt möjlighet att pendla till jobb och studier - men ändå kunna bo och leva i området.

I dialogmötena framkommer att det finns attityder såsom "här finns inga jobb" och att "man måste flytta för att göra karriär". Dessa inställningar anses hämma utvecklingen av arbetsmarknaden, inte minst för ungdomar på väg ut i arbetslivet. Vi ser därför att det finns behov av att höja kunskapen om området och synliggöra möjligheterna bland de unga. Till exempel finns det behov av generationsskiften, vilket kan vara en möjlighet för de unga samtidigt som det kan gynna företagens tillväxt. Därför är det viktigt med kunskapsöverföring och att ungdomar får inblick i entreprenörskap och att driva företag.

¹⁴ Ex. Det goda livet i Dalsland

¹⁵ Det goda livet i Dalsland

Klimat och miljö

Världen idag står inför stora utmaningar för att hantera de pågående klimatförändringarna. Konsekvenserna av dessa påverkar såväl människa som miljö. Ett förebyggande klimatarbete bidrar till att skapa ett tryggt, robust och säkert samhälle med förmåga att anpassa sig till nya förutsättningar. För att skapa ett mer klimatsmart och stabilt samhälle behöver vi hitta nya sätt att leva, bo och verka på. Samtliga aktiviteter syftar till att minska användningen av fossila bränslen och minska vårt fotavtryck. Det kan handla om att skapa tjänster baserade på delningsekonomi och/eller cirkulär ekonomi, aktiviteter för att höja beredskapen i området, eller att öka självförsörjningsgraden i området. Det kan även handla om att skapa ett förändrat konsumtionsmönster. Det finns idag en större efterfrågan och ett större intresse för förnyelsebara, ekologiska, lokalproducerade och miljöanpassade alternativ. De regionala utvecklingsstrategierna lyfter särskilt fram bioekonomi som utvecklingsområde.¹⁶

Ett långsiktigt hållbart samhälle kräver även andra typer av ekonomiska system än de vi har idag. Tjänster baserade på delningsekonomi och cirkulär ekonomi sätts alltmer i fokus och leder till mer effektiva sätt att använda jordens resurser på. Vid dialogmöten med intressenter framkom även att området har ett bristande beredskapsläge, vilket synliggjorts under senaste årens extraordinära händelser såsom torkan 2018 samt Corona-pandemin 2020/2021. I och med Agenda 2030 och dess 17 globala mål, visar det tydligt att hållbarhet och klimat bör prioriteras och tas på största allvar. Vi ser därför behov av att öka kunskap och kapacitet för att hantera klimatförändringar samt stärka motståndskraften mot och anpassningsförmågan till klimatrelaterade extraordinära händelser.

Vänern

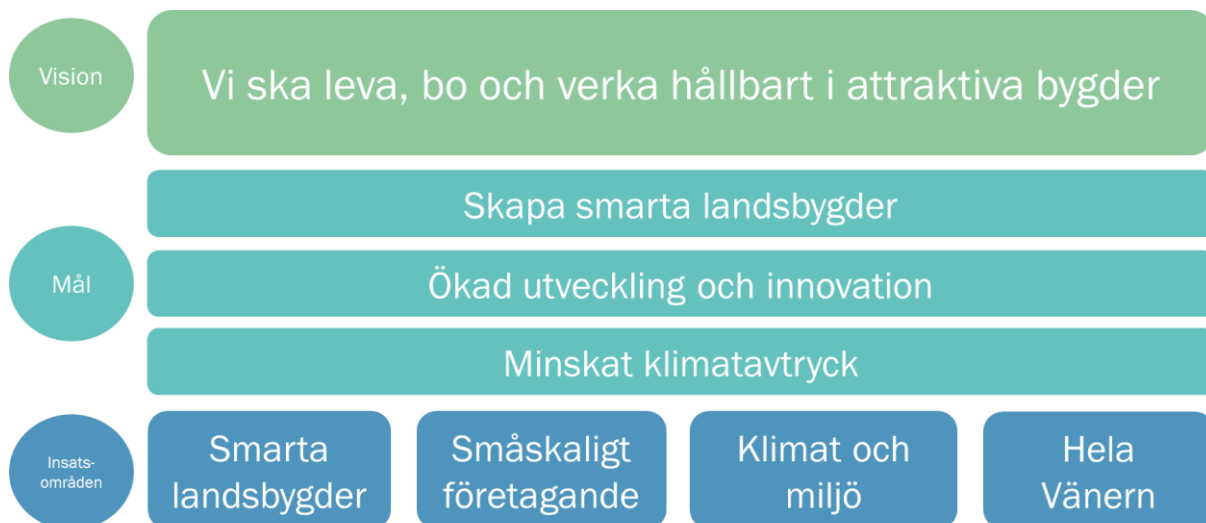
Vänern är Europas tredje största sjö och mycket viktig både för sportfiske och yrkesfiske. Sportfisketurismen, framförallt efter gädda, har under de senaste åren ökat lavinartat vilket skapar både stora möjligheter och vissa svårigheter och hot. Det finns en outnyttjad potential för utvecklandet av sportfisketurismen, men det måste ske på ett både socialt och ekologiskt hållbart sätt. Yrkesfisket i Vänern har en lång historia men branschen har nu svårigheter med bland annat föryngring och lönsamhet. Det behövs aktivt arbete för att föryngra branschen och det behövs även aktivt arbete för att exempelvis skapa samarbetsmöjligheter mellan yrkesfisket och restauranger. Det behövs även i många fall en ökad förståelse och förbättrad dialog yrkesfisket och sportfisket emellan och mellan de två inriktningarna och myndigheterna.

SWOT-analyser, intervjuer och behovsanalyser visar att det trots tidigare genomfört arbete vidare behöver arbetas med sportfiskeutvecklingen i Vänern för att möta framtida utmaningar med hot mot för hårt fisketryck samtidigt som näringen bör utvecklas ekonomiskt för de företag som bedriver verksamhet inom exempelvis sportfisketurism. Vi ser därför ett behov av att utveckla Vänerns sportfiske och yrkesfiske på ett långsiktigt hållbart sätt utifrån

¹⁶ Värmlandsstrategin 2040 och Regional utvecklingsstrategi för Västra Götaland 2021-2030.

ekologiska, sociala och ekonomiska förutsättningar samt skapa bättre förståelse för näringarna genom utökad dialog och information.

4 Mål, insatsområden och indikatorer

4.1 Vision

Vi ska leva, bo och verka hållbart i attraktiva bygder

Vi tror på våra bygder som framtidsbygder, där vi kan leva, bo och verka hållbart idag - och i framtiden. Vi tror på att våra bygder kommer vara i framkant när det gäller nya, smarta och innovativa lösningar som vänder våra utmaningar till möjligheter.

Vi tror på samverkan på alla nivåer av samhället, som skapar nya plattformar att hämta kunskap, idéer och inspiration. Genom att satsa på nya lösningar och utveckling kommer vårt område att kännetecknas av god tillväxt, på ett hållbart, kreativt och innovativt sätt.

Visionen är sprungen ur de behov och riktningar som vi observerat. Det första steget via en öppen enkät där befolkningen och andra intressenter fått svara på frågan "vad är du mest stolt över i din bygd?". Det andra steget via våra dialogmöten, där deltagarna fick forma tankar och idéer inför framtiden genom att besvara vilka styrkor och möjligheter som bygderna har.

Ur detta har våra mål, insatsområden och vision växt fram. Vi har valt att låta styrkorna och möjligheterna få styra visionen. Vår vision har formats av de människor som ska omsätta den till verklighet - våra invånare.

4.2 Mål

Under den kommande programperioden 2023-2027 kommer Leader Framtidsbygder fokusera på att *skapa smarta landsbygder, bidra till ökad innovation och utveckling samt klimat och miljö.*

Smarta landsbygder är ett koncept från EU-kommissionen som innebär att lokalbefolkningen använder bygdens unika styrkor och möjligheter som katalysator för hållbar och klimatsmart utveckling – målsättningen är att tillgångarna används smartare och mer resurseffektivt. Konceptet smarta landsbygder inkluderar flera av de identifierade behov och utvecklingsmöjligheter. Här ryms behovet av att synliggöra platsens identitet, behovet av att arbeta med nyskapande, utveckling och innovation, attraktiva boendemiljöer och livskvalitet samt behovet av att öka engagemanget i föreningar och bygd. Smarta landsbygder harmonierar även med de regionala strategiernas fokus på bland annat samverkan och nytänkande på vår resa mot ett mer hållbart och klimatsmart område.

Centralt är även att ta vara på den drivkraft som finns för att utveckla våra landsbygder där människor vill leva, bo och verka. Fokuset på ökad innovation och utveckling inkluderar behoven att främja och utveckla det småskaliga företagandet men även att öka experimentlustan och innovationskraften hos befolkningen i bygderna. Det överensstämmer även väl med de regionala planerna där vikten av att stärka företagens och civilsamhällets innovationskraft och tekniska utveckling inom en rad områden lyfts fram, exempelvis cirkulära affärsmodeller, digitala lösningar, tjänsteutveckling och internationalisering.

Ett utökat fokus på klimat och miljö utöver de horisontella kriterierna är sprunget ur vår omvärldsanalys, de regionala planerna samt i dialog med LAG-gruppen. Världen står idag inför stora utmaningar att hantera de pågående klimatförändringarna. I och med Agenda 2030 och dess 17 globala mål, visar det tydligt att hållbarhet och klimat bör prioriteras och tas på största allvar. Det finns behov i området att öka kunskap och kapacitet för att hantera klimatförändringar samt stärka motståndskraften mot och anpassningsförmågan till klimatrelaterade extraordinära händelser.

Utvecklingsstrategin för perioden har tre mål:

- Skapa smarta landsbygder
- Ökad innovation och utveckling
- Minskat klimatavtryck

Skapa smarta landsbygder

Smarta landsbygder är ett koncept från EU-kommissionen som innebär att lokalbefolkningen använder bygdens unika styrkor och möjligheter som katalysator för hållbar och klimatsmart utveckling – målsättningen är att tillgångarna används smartare och mer resurseffektivt. Det handlar alltså om att utifrån bygdernas befintliga resurser hitta kreativa lösningar på lokala utmaningar, med hjälp av digital teknik, innovation och bättre användning av kunskap. Vikten av att invånarna driver utveckling lyfts i dialogmötena, enkätresultaten och även de inventeringar som Västra Götalandsregionen gjort i planen Det goda livet i Dalsland. Nya lösningar, samverkan mellan aktörer och gemensamma utvecklingspunkter att samlas kring - det är smarta landsbygder för oss.

Målet syftar till att skapa smarta landsbygder där befolkningen driver utvecklingen för att leva, bo och verka i bygderna på ett hållbart sätt. Arbetet avser att ta fram nya hållbara lösningar i samverkan, generera smarta landsbygdsstrategier samt utveckla platsens identitet.

Målet bidrar till h) inom landsbygdsfonden; Främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet mellan könen, social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet bioekonomin och hållbart skogsbruk.

Målet bidrar också till Agenda 2030:s mål: **XX (fylls på senare)**

Ökad innovation och utveckling

Målet syftar till att stärka företagen och bygderna i sitt innovations- och utvecklingsarbete. Det kan handla om stöd för att utveckla nya tjänster och produkter, att etablera sig på nya marknader, utveckla nya metoder och tekniker eller nyskapande idéer med fokus på hållbar landsbygdsutveckling. Detta görs genom direkta stöd till företag för utveckling och innovation samt erfarenhetsutbyte. Det kan även vara aktörer i bygderna som genom ett utforskande arbetssätt stimuleras till nytänkande. Vi tror att det är när kompetenser möts och utmanar varandra som de verkligt livskraftiga idéerna blir till. Erfarenhetsutbytet och samverkanslösningar kan ge fler modet att både utveckla idéer och starta nya verksamheter.

Målet bidrar till h) inom landsbygdsfonden; Främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet mellan könen, social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet bioekonomin och hållbart skogsbruk.

Målet bidrar också till Agenda 2030:s mål **XX(fylls på senare)**

Minskat klimatavtryck

Målet minskat klimatavtryck syftar till att skapa ett tryggt, robust och säkert samhälle med förmåga att anpassa sig till nya förutsättningar. Miljön och klimatet sätter ramarna för vad som är möjligt att göra i våra bygder. Vi behöver arbeta på lokal nivå för att hitta lösningar. Därför kommer vi att prioritera stöd till projekt och aktiviteter som syftar till att öka kunskapen kring klimatet samt konkreta aktiviteter för att minska vårt klimatavtryck. Det kan handla om att skapa tjänster baserade på delningsekonomi och/eller cirkulär ekonomi, aktiviteter för att höja beredskapen i området, minskad användning av fossila bränslen, eller att öka självförsörjningsgraden i området.

Målet bidrar till mål h) inom landsbygdsfonden; Främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet mellan könen, social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet bioekonomin och hållbart skogsbruk samt e) Främja hållbar utveckling och effektiv förvaltning av naturresurser som vatten, mark och luft och f) Bidra till att skydda den biologiska mångfalden, stärka ekosystemtjänster samt bevara livsmiljöer och landskap.

Målet bidrar också till Agenda 2030:s mål "Hållbar konsumtion och produktion", "Hav och marina resurser" och "Ekosystem och biologisk mångfald".

4.3 Insatsområden

Insatsområdena utgör strategins verktyg och anger inom vilka områden som utvecklingsinsatserna ska ske.

Utvecklingsstrategin består av fyra insatsområden:

- Smarta landsbygder
 - Nya lösningar i samverkan
 - Strategier för smarta landsbygder
 - Platsens identitet
- Småskaligt företagande
 - Stöd till företag för utveckling och innovation
 - Erfarenhetsutbyte
- Klimat och miljö
- Hela Väneren

Smarta landsbygder

Smarta landsbygder använder bygdens unika styrkor och möjligheter som katalysator för hållbar utveckling – där tillgångarna kan användas smartare och mer resurseffektivt med lokal kunskap och tradition som bas. Området står inför flera strukturella utmaningar såsom utflyttning, centralisering av service, åldrande befolkning, klimatförändringar, osv. Dessa utmaningar underlättas om invånare i bygden ges bättre förutsättningar att utforska sin egen och bygdens fulla potential. Det finns ingen exakt mall för hur en smart landsbygd ser ut, utan utgångspunkten är de tillgångar och de kunskaper som finns tillgängliga i området. För att möta behoven för Smarta landsbygder kommer leaderområdet arbeta med tre fokusområden; *nya lösningar i samverkan, strategier för smarta landsbygder samt utveckla platsens identitet.*

Nya lösningar i samverkan – syftar till att stimulera ett behovsstyrt nytänkande hos befolkningen genom ett utforskande arbetssätt med exempelvis testbäddar och testarenor. I innovationsmiljön tillåts det att pröva idéer och misslyckanden ses som en kunskapsprocess i utvecklingsarbetet. Området är identifierat som en geografisk plats med förutsättningar att testa idéer för hållbar omställning och samhällsutveckling¹⁷.

Strategier för smarta landsbygder – syftar till att ge invånare och samhällen metoder och verktyg för att möta de sociala, miljömässiga och ekonomiska utmaningar som finns på platsen. Aktiviteter som kan få stöd är exempelvis digitala eller fysiska plattformar för samåkning och återbruk, miljövänliga boendeformer, integration via nätverksgrupper eller förstudier för att undersöka bygdernas utvecklingsbehov.

¹⁷ Det goda livet i Dalsland

Platsens identitet – syftar till att identifiera en stark platsidentitet skapar förutsättningar för fler att upptäcka platsen och i nästa led, fler besökare och möjlig ökad inflyttning. En tydlig platsidentitet förnyar och utvecklar den bild som invånare, aktörer och besökare har av platsen samt skapar en självkänsla och stolthet för bygden – hit vill människor resa, här vill människor bo och verka.

Småskaligt företagande

Vårt område har ett utbrett småskaligt företagande som sträcker sig över flera branscher och näringar, bland annat inom de gröna näringarna och besöksnäringens mångfacetterade undergrupper (kultur-, natur- och måltidsturism). Det finns en stark entreprenörsanda och stort engagemang för att området ska leva och utvecklas. Det småskaliga företagandet bidrar till ett snabbfotat och flexibelt näringsliv, där företagen anpassar sig efter behoven och möjligheterna för området. Detta är ett signum för området, vilket skapar levande landsbygder. För att möta behoven för Småskaligt företagande kommer leaderområdet arbeta med två fokusområden; *stöd till företag för utveckling och innovation* samt *erfarenhetsutbyte*.

Stöd till företag för utveckling och innovation – syftar till att främja företagande och nya idéer genom stöd till utveckling och innovation. Det kan handla om stöd för att utveckla nya tjänster och produkter, etablering på nya marknader eller utveckla nya metoder och tekniker med fokus på hållbar landsbygdsutveckling. Vi stöttar utveckling av företagandet för breddning, fokusering och/eller omställning av verksamheten.

Erfarenhetsutbyte – syftar till att främja innovation hos företagen genom experimentlust, erfarenhetsutbyte, inspiration och samverkan. Det krävs att personer möts för att hitta nya lösningar på problem, men också att identifiera "mellanrum" där aktörer tillsammans kan fylla hålen – mötet skapar ringar på vattnet. Vi tror att det är när kompetenser möts och utmanar varandra som de verkligt livskraftiga idéerna blir till.

Klimat och miljö

Miljön och klimatet sätter ramarna för vad som är möjligt att göra. Om vi inte har ett fungerande ekosystem finns det inte någon förutsättning för att skapa liv och ett samhälle för oss människor att leva i. Det är inte heller möjligt att skapa en fungerande ekonomi i ett icke fungerande samhälle¹⁸. Även om klimathoten och miljöutmaningarna i hög utsträckning är globala, får vi idag ta del av alltmer erfarenheter om hur det ger avtryck på lokal nivå. Det är på den lokala nivån som vi arbetar för att finna möjligheter och utveckla lösningar. Ett mer resursbevarande samhälle behöver till exempel en högre grad av lokal samverkan. Likaså finns det på landsbygden en hel del traditionell

¹⁸ Tillväxtverket (2017). Handbok för hållbar besöksnäring.

överlevnadskunskap och lösningsförmåga inom exempelvis hantverk, livsmedelsproduktion, byggnation och så vidare – kunskap som är värdefull i omställningen till ett fossilfritt och hållbart samhälle.

För att möta behoven för insatsområdet klimat och miljö kommer leaderområdet prioritera stöd till projekt och aktiviteter som syftar till att öka kunskapen kring klimatet samt konkreta aktiviteter för att minska vårt klimatavtryck. Det handlar om att förebygga för att skapa ett tryggt, robust och säkert samhälle med förmåga att anpassa sig till nya förutsättningar. Det kan handla om att skapa tjänster baserade på delningsekonomi och/eller cirkulär ekonomi, aktiviteter för att höja beredskapen i området, minskad användning av fossila bränslen, eller att öka självförsörjningsgraden i området. Det kan vara ett riktat stöd till enskilda små företag, men även stöd till bygder och/eller en samling av aktörer. Omvärldsanalysen visar även att det finns gemensamma nämnare i bioekonomi-området, vilket vi väljer att lyfta fram i vår strategi.

Hela Vänern

För att nå behoven av utveckling i hela Vänern kommer arbetet i insatsområdet ske genom samarbeten med övriga leaderområden som omger sjön. Leadermetoden har visat sig vara ett framgångsrikt arbetssätt för utvecklingen av både sport- och yrkesfisket i Vänern, där sektorerna närmade sig varandra på ett sätt som inte funnits tidigare. För att möta behoven kommer leaderområdet arbeta med tre fokusområdena; *framtidens sportfiske, kunskap för alla samt vänerfisk på tallriken*.

Framtidens sportfiske - syftar till att genom utveckling av turismföretagandet kopplat till sportfiske, fördjupning i de ekologiska aspekterna kopplade till ett ökat fisketryck samt åtgärder för att minska negativa effekter framtidssäkra Vänern som en attraktiv sportfiskedestination.

Kunskap för alla - syftar till att genom ökad kunskap och kunskapsspridning om yrkesfiske, sportfiske och Vänerns ekologi skapa förutsättningar för en långsiktigt hållbar utveckling.

Vänerfisk på tallriken - syftar till att genom förbättrade dialog mellan yrkesfisket och myndigheterna, företagsutveckling, nyrekrytering och förbättrade möjligheter för lokal förädling och samarbeten med lokala restauranger bidra till möjligheterna för ett långsiktigt hållbart yrkesfiske i Vänern.